

Филигранство

Србија, 1930. година

**Текст и слике преузети из католога „Стари занати у Србији“
Аутор: Јелена Вулетих**

ЛЕЛУЈАВИ ЦВЕТНИ ОРНАМЕНТИ

„Чувајте, чедо моје мило, језик као земљу.

Ријеч се може изгубити као град, као земља, као душа.

А шта је народ изгуби ли језик, земљу, душу?“

(Завјештање Стефана Немање, Миле Медић)

Данас су свима познати термини златарска и јувелирска радња, али мало коме и златарска радионица. Да бисмо схватили суштину овог термина, морали бисмо да пођемо од египатских златарских радионица у Луксору и Карнаку, затим преко римских надгробних споменика, радионица ренесансе, барока, па до данашњих упрошћених златарских радионица. Савремени начин живота углавном нам не оставља времена за размишљање даље од визуелне импресије коју изазива готов производ. Поглед кроз излог златарске радње задржаће се на предмету који прија нашем оку. И ту је крај – купљен је предмет, а купљени и ми његовом лепотом. У том тренутку не пролази нам кроз главу да је настао низом златарских операција и финеса, од којих су неке достигнуће одређеног времена, преносе се кроз генерације или заувек остају изгубљене у прошлости.

 Процват српског златарства истовремен је с развојем српских средњовековних рудника, а посебно рудника сребра, олова, цинка, бакра и других метала. Поред Копаоника, Трепче, Враћа, Рудника, чувени рудници сребра били су Ново Брдо и Јањево, из којих се добијало најтраженије гламско сребро, у коме је био знатан проценат злата. Богатство рудника злата и сребра бележили су многи путописци. Француз Гијом Адам,

пролазећи кроз српске земље, у извештају француском краљу 1332. године написао је: “Србија има пет рудника злата, исто толико сребра, у њима рудари непрестано раде. У различитим местима има такође мешовитих рудника злата и сребра. Ко год придобије ту земљу, стећи ће леп накит, најдрагоценији овога века”. Грк Критовул, писац књиге о Мухамеду Другом, освајачу Цариграда и Србије, говорећи о Србији из 1454– 1455. године, између осталог наводи: “Али што је најзнатније и нада све друге земље у Србији, то је што се у њој налази сребра и злата као воде у изворима и што се на све стране копа златан песак, у коме је злата и сребра обилатијег и бољег него што је индијско”.

Ниш, 1900. година

Једна од најстаријих, али и најлепших техника обраде метала свакако је филигран. Овом техником, током векова, израђиван је прелеп накит, као и украсни предмети којима се и данас дивимо. Техника филиграна јавља се на предметима микенске културе, из Троје, Родоса и Ефеса, као и на најранијем етрурском накиту. Врхунац у изради филиграна достиже Грчка од 5. до 3. века пре нове ере, али је ова техника заступљена и касније у ранохришћанском периоду, средњем веку, кроз цео турски период, а задржала се и до данас.

Филигран је био веома раширен и у старом српском златарству и представљао је српско средњовековно наслеђе које је у турско време постало једна од најзаступљенијих техника приликом обраде накита од сребра и злата. Филигран се најчешће радио од танке сребрне или златне упредене жице, за чије је стварање био потребан специјалан алат, који се састојао од: калибра, клешта с равним масивним устима и савијеном дршком, металног лименог сица који је примао жицу и издржавао притисак приликом провлачења кроз калибар и неопходног лема којим су се спајали цртежи састављени од жице.

Ток операције калибровања целокупним алатом

Процес израде почиње изливањем металних шипки са што мањим пресеком. Шипке се затим прекују у квадратни пресек како би што лакше могле да се калибрују. Овако припремљена жица ставља се у сиц са засеченим врхом, полукружног профила. Након тога се калибрира, кроз метални припремљени правоугаони калибар, с рупама одређених димензија, које су потребне у одређеном случају, и овај поступак се понавља више пута све док се не добије жељена дебљина. Од краја 19. века за израду филиграна почиње да се користи машински направљена жица. У зависности од тога за шта ће жица да се користи, она је остављана као једнострука или је упредана састављањем две или више жица.

Код израде филиграна могле би да се издвоје две варијанте – прави и псеудофилигран, или лажни филигран. Прави филигран могао је да се ради слободним компоновањем жице у разноврсне мотиве (крugови, цветићи, геометријске шаре) у оквиру контуре предмета, тзв. ваздушасте или лелујави филигран. Мустре и шеме за израду мотива углавном нису постојале. Сваки мајстор комбиновао је шаре „из главе“, а добри мајстори филиграна били су надалеко познати и добро плаћени за свој рад. Друга варијанта правога филиграна подразумева плочасту основу на коју се леми орнамент од жице.

Псеудофилигран, или лажни филигран, израђиван је тако што је предмет прво ливен, а затим дорађиван техникама као што су искуцавање, пробијање, стругање и гравирање. За разлику од правога филиграна, предмети израђени у техници лажнога филиграна знатно су грубљи.

Калуп за муштikle

Копча за појас, Пирот, 1900.
година

Да би се неки предмет или накит урадио техником филиграна, због веома осетљиве и нежне структуре, прво мора да се обликује његова основна контура. Ова основа се формира од дебље жице или трака на изгорелој дашчици и она је давала чврстину предмету. После формирања основе, ради се такозвано „пуњење“, тј. испуњавање међупростора малим спиралама од најтање жице.

После спајања (лемљења) свих детаља, радило се допунско украшавање без којег је филигран незамислив. Пре свега, додавали су се грануле, ситне сребрне куглице, затим ситније и крупније ромбоидне плочице, траке или полулопте. Понекад се филигран инкрустирао украсним каменом.

Најчешће, филигран је комбинован с гранулацијом. Ова техника подразумевала је топљење злата, сребра и бакра у лонцу за ливење. Из лонца се житак метал изливао у посуду с водом уз непрекидно мешање, чиме су настајале мале куглице, грануле. Потом су се добијене грануле лемљењем фиксирале за подлогу или филигранску жицу.

У новије време, ове технике, а посебно мајстори који их успешно раде, ретки су. А можда смо и ми другачији. Данас ће нас више задивити како ласер с компјутерске фотографије створи прстен од грумена злата или како 3D скенер сними предмет и на 3D штампачу уради његову верну копију. Време пролази, технологија напредује, али свакако да ништа не може да замени машту, љубав и дух које су мајстори златари, филигранџије уносили у своје производе